

szempontból nem tartották lényegesnek. 4. Amikor Mészölyt 1940-ben Szegedről Kolozsvárra kinevezték, abban az évben szűnt meg a pécsi egyetem bölcsészeti kara (azóta nincs ott bölcsészeti kar), és ekkor nevezték ki Klemmet Pécsről szegedi egyetemi tanárnak, tehát jó tíz évvel később, mint ahogy Szegedre világnézeti okokból — 1929—30-ban — szerzetes professzorokat neveztek ki. 3. Mészöly Gedeon és Klemm Antal a szegedi bölcsészettudományi karon egy időben, de nem egy tanszéken 1947-től kezdve működött Klemm nyugalomba vonulásáig, 1955 szeptemberéig. Klemm Antal (akkor Imre néven) ez időben a Magyar Nyelvtudományi Tanszéknek volt a vezetője, Mészöly Gedeon pedig a Finnugor Nyelvtudományi Tanszékéé, 1947-től nyugalomba vonulásáig, 1958. augusztus 31-ig. Hadd jegyezzem meg itt, hogy Mészöly Gedeonnak nagy sérelme volt az, hogy bár a magyar nyelv kiváló és igen eredményes kutatója volt, sohasem lehetett magyar nyelvészeti tanszék, és így nem tudta megvalósítani azokat a kutatási terveket, melyek a magyar történeti nyelvtudományt nagymértékben előmozdíthatták volna.

NYÍRI ANTAL

Mészöly professzor és a kolozsvári egyetem

A Tiszatáj júliusi száma két, remek stílusban megírt cikket közöl a száz éve született Mészöly Gedeon professzorról, Magyar László zseniális Mészöly-karikatúrájával díszítve. Az egyik cikk *Ilia Mihály* tollából: Mészöly Gedeon irodalmi és irodalomtörténeti munkásságát ismerteti tudós tárgyilagossággal és alaposítással. A másik *Tóth Béla* neve alatt jelent meg, *Mészöly Gedeonról* címen. Tóth Béla főképpen az 1949—50-es tanévben s a rá következőkben szerzett saját egyetemi hallgatói tapasztalatai alapján ír éleslátó emberismerettel, gazdag, színes szókinccsel és élvezetes humorral anekdotázgatva az akkor már öreg (49-ben 69 éves) nyelvész tudósról. Ebben az összefüggésben minden sorát élveztem.

De cikke elején olyan történeti tények ismertetésének is nekivág, amelyeket csak részben ismer. Néhány tényéknél felvázolt adata arra készlet, hogy megszólaljak. Úgy érzem, követnem kell egy másik nyelv tudósnak, Erdődi Józsefnek, a harmincas években eleinte Mészöly gyakornokának, később tanársegédének a tanácsát, aki a második világháború után az Eötvös Loránd Tudományegyetem professzora lett.

A *Magyar Nemzet* 1977. január 23-i számában írt egy cikket, melyben Mészöly professzossal és Horger professzossal fennállott kapcsolatát tisztázza. Cikke a *Magyar Nemzet vitafóruma* rovatban jelent meg *Ajánalom okulásul tévedések íróinak* címen. Egyik konklúziója az volt, hogy „... jó és helyes, ha néhanapján az eseményeket elszenvedett emberek is megszólalnak, rögzítik az átélteteket, helyesbítik a tollforgatók tévedéseit. Máskülönbén megeshetnek, hogy a tévedések öröklődnek.”

Ennek a szellemében kérek szót, hogy a következőkre felhívhassam Tóth Bélának és mindazoknak a figyelmét, akik cikkét figyelmesen elolvasták (és valószínűleg hozzám hasonlóan élvezték):

(1) Tóth Béla cikke szerint „a kolozsvári egyetem református egyetem” volt.

— Tévedés! A kolozsvári egyetemet létrehívó 1872. évi XIX. törvény cikk harmadik cikkelye szerint „négy tudománykarra oszlik, ú. m. 1. A jog- és államtudományi, 2. Az orvosi, 3. A bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, 4. A matematikai és természettudományi karra.” Az összesen tízeneggyé paragrafusból álló törvény cikkben egyetlen szó sincs még csak református teológiai karról vagy tanszékről sem, nemhogy az egyetemnek református jellegéről. Ez az 1897-ben Ferenc (azaz akkoriban pontosabban „Ferencz”) József Tudományegyetem névre keresztelt felsőoktatási intézmény 1872-től 1919. május 12-ig működött Kolozsváron, mikor egy román bizottság birtokába vette, és mint a kolozsvári magyar egyetem megszűnt létezni. Az eltelt 47 éve folyamán semmilyen intézménye, semmilyen tevékenysége nem jogosít fel senkit arra, hogy „református egyetem”-nek bélyegezze meg, s így jelenjék meg a történeti tényekkel nem ismerős olvasó tudatában, s így raktározódjék el emlékezetében. Az egyetem tanárainak felekezeti hovatartozása pedig aligha pontosan ismeretes bárki előtt, s ha — elméletileg

feltételezve — esetleg ismeretes is volna, aligha adna olyan következtetésre okot és jogot, hogy bárki egyszerűen „református egyetem”-nek minősítse. Az eddig elmondottak ugyanúgy igazak az 1940 és 1944 között eltelt évekre is, mikor megint magyar egyetemenként működött Ferenc József Tudományegyetem néven.

(2) A cikk szerint: „Az első világháború gyászos következményei sodorják hozzánk — (ti. Szegedre) — „1921-ben a kolozsvári egyetemet.”

— Igaz.

— „Ekkor” — ti. 1921-ben — „kerül a református Mészöly Gedeon professzor Kolozsvárról Szegedre” — folytatja a cikk.

— Tévedés!

Ami Mészöly professzorságának városait illeti, a cikkben említett sorrendnek pont a fordítottja az igaz, azaz majd csak tizennyolc évvel később lett a fordítottja igaz. Mészöly ugyanis 1922-ben Szegeden kezdte a professzorságát és csak 1940 őszén ment át Szegedről Kolozsvárra, ahol az akkor onnan Kolozsvárra képletesen visszaköltözött, azaz újrafelállított Ferenc József Tudományegyetemen kapott tanszéket. Egyetemi tanulmányait is ott végezte volt még ifjúsága évében, azért is vonzotta Kolozsvár, meg azért is, mert különösen szerette Erdély magyar-ságát: így mondta nekem.

(Persze, ha az egyetemi diákévei és egyetemi katedrája közt eltelt hosszú éveket számításon kívül hagynók, akkor a szónak abban az értelmében, hogy annak idején Kolozsváron diákokodott, mondhatnók, hogy Kolozsvárról került Szegedre. De nem az 1921-ben Szegedre sodródott kolozsvári egyetemmel.)

Tóth Béla szerint: „Ekkor” — (ti. 1921-ben) — „kerül a református Mészöly Gedeon professzor Szegedre, ezt követően szervezik mellé Klemm Antal katolikus egyetemi tanárt. — Véletlenül ez a párosítás szerencsésnek bizonyul...”

Az igazság ezzel szemben az, hogy Klemm professzor nem „ezt követően” (ti: Mészöly ki-nevezését követően) került a szegedi egyetemre, hanem csak tizennyolc év múlva, és teljesen légből kapott feltételezés az, hogy úgy „szervezik mellé” (ti. Mészöly mellé). Pont fordítva volt: Klemm Antal akkor — 1940 őszén — került a szegedi egyetemre, mikor Mészöly onnan átment a kolozsvárra. Az ugyanis a történeti igazság, hogy Kolozsvárnak 1940-ben történt visszacsatolása Magyarországhoz, és a közben szegedivé vált Ferenc József Tudományegyetem-nek Kolozsváron való újjáélesztése több vidéki egyetem részbeni újjászervezését vonta maga után. A legnagyobb ilyen lépés a szegedi egyetem új néven (Horthy Miklós néven) való újr-felállítása volt. A szegedi egyetem nem kapott egyelőre jogi kart, a pécsitől meg ideiglenesen megvonták a bölcsészkart. Hivatalosan megfogalmazva: az 1940. évi XXVIII. törvénycikk harmadik paragrafusá elrendelte a pécsi Erzsébet Tudományegyetem bölcsészettudományi karának „átmeneti szüneteltetését”. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium az így katedra nélkül maradt pécsi bölcsészkar tanároknak főképpen az akkor újjászervezett szegedi egyetemen ajánlott fel katedrát. Így került az éppen akkor nyugdíjba vonult Horger Antal professzor és a Kolozsvárra átment Mészöly professzor helyébe az addig a pécsi egyetemen tanító Klemm Antal professzor. Tehát sem a református Mészölynek a katolikus Klemmel való párosítását, sem kettejük semmi másnemű párosítását nem „szervezte” meg senki.

Klemm Antal Szegedre kerülése (1940) utántól a háború végéig csak olyan ritka alkalmak-kor találkozhatott Mészölyvel, mikor az a már nála alapvizsgát tett tanárjelölt hallgatók szak-vizsgájára ájtött hozzánk Kolozsvárról Szegedre, így az én nyelvészeti szakvizsgámra is, 1942 szeptemberében. Ilyen néhány órás együttlétük aligha minősülhetett „szerencsés párosítás”-nak.

Csak a kolozsvári egyetemnek másodszeri elvesztése után, tehát 1944–45 után került a két jó öreg egy helyre: a szegedi egyetemre, mégpedig úgy, hogy Klemm ott maradt, Mészöly meg visszament oda. Tehát még ekkorról sem lehetne azt állítani, hogy Klemmet Mészöly mellé „szervezik”, legföljebb azt, hogy Mészölyt Klemm mellé... De azt aligha merné valaki állítani.

(3) Az összezavart történeti tényekből helytelen következtetésekre jutó cikkrészlet így foly-tatódik: „Szegedi tanárkodásuk alatt öt-hat komoly tanárgenerációt engedtek ki szárnyak alól, s ezek között József Attilát, Radnóti, Ortutayt, Hont Ferencet, Buday Györgyöt is meg-érintette szellemük, befolyásuk...”

Ha ez a megállapítás csupán Mészölyre vonatkoznék, jórészt helytálló volna. Sok derék kollegát ismertem és ismerek, akik egyik ilyen „komoly tanárgeneráció”-hoz tartoznak. Magamat is egyik tagjának érzem és tartom, aki a magyarságnak külföldi megbecsüléséhez is hozzájárul, főképpen a szegedi egyetemen, Mészöly Gida bácsi segítségével megalapozott nyelvészeti tudá-sával és kutató lázával.

De Klemm Antal szegedi tanárkodása alatt egyetlen név szerint felsoroltat ki nem „enge-dett szárnyai alól”, mert egyetlenegy sem volt sose a szárnyal alatt. Mint már említettem, Klemm szegedi tanárkodása csak 1940 novemberében kezdődött. József Attilát Klemm egyik

elődje, Horger professzor 1925. március 30-án tanácsolta el az egyetemről. Attíla különben is már 1937 óta halott volt. — *Radnóti Miklós* már mint sokunk által kiválónak elismert költő jött vissza Szegedre 1939-ben *Sík Sándor* professzor és költő ötvenéves születésnapja alkalmából, Sík tiszteletére a városháza nagytermében rendezett ünnepélyen előadást tartani. — *Ortutay Gyula* 1941-ben már mint a Magyar Rádió alkalmazottja jött le hozzánk Szegedre a *Szent-Györgyi Albert* rektorsága alatt (1940–41), *Szent-Györgyi* hathatós segítségével létrehozott nem jobboldali diák szervezetünkről, a Szegedi Egyetemi Ifjúságról tartott helyszíni közvetítést előkészíteni. Ortutaynak annyira tetszett minden, hogy énám bízta a közvetítés megírását *Budinszky Sándor* mondanivalójával együtt. Két évvel később (1942–43-ban) már professzorom volt: Sík Sándor katedrája mellett a népköltészet magántanára lett. Alig két évvel azután, hogy Klemm Szegedre került, Ortutay már kollegája lett neki. Nemhogy Klemm „szárnyai alatt” lett volna, már akkor az ő szárnyai alatt volt például *Katona Imre* is, aki szintén néprajztudóssá képezte ki magát. — *Hont Ferenc* már az 1930-as évek végén le-lejött hozzánk Pestről a Bethlen Körben előadást tartani, s 1941-ben nagyban hozzájárult szaktanácsaival a Szegedi Egyetemi Ifjúság több éves országos visszhangot keltett *Hamlet*-előadásának óriási sikeréhez. — *Buday Györgyöt* már 1937-ben mint a grafika szegedi egyetemi lektorát ismertem meg, és 1940-ben már, úgy emlékszem, Londonban alkotta gyönyörű fametszeteit. Az öccse, *Buday Árpád* segített nekünk 1940-ben a *Szent-Györgyi* nevéhez fűződő Szegedi Egyetemi Ifjúságot az egész szélsőjobboldal szörnyű nyomása ellenére felállítani.

Tehát Klemm ezek közül (a cikkben felsoroltak közül) egyikre se hathatott mint szegedi professzor, mert jóval előtte diákoskodtak ott.

A megváltoztathatatlan történeti tények jóhiszemű tévedésből történt megváltoztatása ellen felemelt szavammal semmiképpen nem szeretném a — minden bizonnyal nem történész — cikkíró érdemeit és hírnevét csorbítani. Mint *Mészöly* tanársegédje, a későbbi *Erdődi* professzor már idézett cikkében írta: „... emlékezőtehetségünk gyatra, fiatalja és örege az idő haladtával egyformán felejt nevet, dátumot és körülményeket...”

Azzal azonban tartozom az 1872-től 1919-ig összesen mintegy 32 000 római katolikus, görög katolikus, örménykatolikus, református, evangélikus, unitárius, zsidó, görög katolikus román, görögkeleti román, görögkeleti szerb stb. hitfelekezetű egyetemi hallgatót oktatót kolozsvári egyetemnek, hogy a tévedésből rásütött felekezeti bélyeg eltüntetéséhez hozzájáruljak. De tartozom *Mészöly Gida* bácsi igazságszerető szellemének is azzal, hogy legalább ennyit megírjak. Amint ezeket a sorokat papírosra vetem (Gida bácsi utálta a németes „papír” szót...), érzem, hogy most is sugárik rám szeméből „a jámborságig menő ránk áradó áldott jóság” — „óriási dioptriájú üvege” mögül —, mint azt *Tóth Béla* kitűnően kifejezte. Tartozom a magyar egyetemi oktatás történetének is, hiszen *Mészöly* olyan tanítómestere volt, aki teljes joggal elmondhatta volna magáról tanítványa, *József Attila* szavaival:

*En egész népemet fogom
Nem középkiskolás fokon
taní-
tani!*

(Születésnapomra)

Igen: tanít bennünket *Mészöly* a *Tóth Béla* említette „komoly tanárgenerációk”-on keresztül is és az *Illa Mihály* felsorolta írásaival is, meg hát a világviszonylatban is kimagasló nyelvészeti műveivel is.

Ennek a *Mészöly Gedeont* szívből magasztaló írásomnak a *Klemm Antal* érdemeit elhallgató gyengéje egyszerűen a következőkben leli magyarázatát: — Mire *Klemm* professzor a szegedi egyetemre ájtott a pécsiről, már annyira beledolgoztam magam *Gida* bácsi nyelvészeti kutatásának érdeklődési körébe a doktori disszertációm (A makai nyelvjárás tájszótára) és a magántanári habilitációs dolgozatom (A forgó mozgást jelentő magyar igék) kutatómunkájával, hogy egyáltalán nem mélyedtem bele *Klemm* professzor tudományába. A mondattan szövevényes rejtelseinek csodáit már csak a további külföldi tanulmányaim során kedveltem meg olyan kitűnő más professzorok inspirációjára, mint a magyar nyelvész *Lotz János* és a finnugor nyelvész *Austerlitz Róbert*. Így hát *Klemm* Antallal sajnos sose ismerkedtem meg közelebről. Nem tudnék róla mit írni.

Különben is: most *Mészöly Gida* bácsi százéves születési évfordulóját ünnepeljük. Innen, messze idegenből teszek tanúságot emberi, tudósi és tanári nagysága és mélységes magyarság-szeretete mellett.

NYIKOS (STRAUSZ) GYULA
a Washington and Jefferson College
nevű egyetem professzora
Washington, Pennsylvania, USA